

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 4. V Ljubljani, 28. februarija 1889. Letnik II.

Krajevni sortimenti.

I.

Sadjarška razstava v Ljubljani je jasno pokazala, da ima dežela naša silo veliko vrst sadja (na pr. jabolok) jako dvomne vrednosti. Enaka razstava je bila leta 1847., na njej je bilo pa še več vrst razstavljenih, ki so bile brez prave gospodarske cene. Uže župnik J. Zalokar je potem leta 1854. imenoval in priporočal v svoji knjigi „Umno kmetovanje“ nič manj nego 224 vrst jabolok in 133 vrst hrušek, ki so se mu iz vseh razstavljenih vrst zdele najboljše. Še več vrst so pa imeli tačas štajarci. Ni torej čuda, da jih imamo dan danes še toliko, in da ima marsikateri posestnik toliko vrst sadja v svojem sadovnjaku, kolikor stoji debel v njem. Ljudje so kupovali drevje in je sadili, pomislili pa niso, ali ugaja posameznim njegovim vrstam lega, zemlja, podnebje i. t. d. Komur je torej drevje uspevalo, naneslo je to naključje, kakor najde slepa kura zrno. Od tod imamo toliko vrst sadja, ki po naših krajih slabo rasto, a še slabeje rodevajo. Vzemimo na pr. mošančkarje in tafelčke. Po koliko krajih pa rodevata ti vrsti primerno dobro?! O drugih nagelčkih, rožmarinčkih, i. t. d. niti ne govorim. Taki neuspeli pa gotovo dušé veselje do sadjarstva. Kdo se bo pa veselil nerodovitnega drevja?! —

Druga napaka je bila in je še pri naših konservativnih ljudeh ta, da „vsak berač hvali svojo malho“. Posestnik A ima jablano, ki mu rodi skoraj vsako leto, a le droben in kisel drobiž. Posestnik B ne pozna dobrih vrst. (In marsikateri je prezanikaren, da bi si naročil dobrih vrst cepičev, če jih tudi pozna). Če se mu pa pripeti, da mu je cepiti kak lesničnjak, gre k sosеду A v vas in mu razodene svojo imenitno namero. Beseda nanese besedo, in sosed A hvali svoj kisli drobiž sosedu B tako dolgo, da si vzame teh cepičev ter ž njim požlahtni (?) svoj lesničnjak. S takim ravnanjem pa izbija sebi in svojim potomcem dobro misel o sadjarstvu. Kdo bi pa tudi vesel bil sadja, ki ni skoraj za nobeno drugo rabo nego za sušilo, da je po leti kuhajo in ž njegovo vodo dražijo ženjice in kosce?!

Tretjo napaka je bila in je še, da ljudje velikokrat gledajo le na lepoto in velikost sadú, ali je pa dobro, pa malo ali nič.

Kako so se razmnožila še precej lepa jabolka „štorci“?! Na nerodivni, stari, votli in že štoru podobni jablani je vzrastel pri tleh voden poganjek. Čez nekaj let je nastavil nekoliko cvetov, cvel in donesel sad. Vsem vaščanom je bil ta sad jako všeč. A brigali se niso, kakšen je, niti ali je rodovit. Vaški sadjar pa je moral teh „štorcev“ (ker je cepiče dobil na „štoru“) nacepiti ne le za domačo vas nego tudi za sosedne. Ljudje so dolgo čakali zaželenega sadu. Naposled so vendar dočakali nekaj — šišk t. j. par drobnih in vzkremženih jabolok. In še

zdej čakajo 3—5 let, predno jim ti „štorci“ rode nekaj tu pa tam čednega, a nobenega imena vrednega sadja. Drugim so pa zopet všeč „liberne“. Debele so, debelost pa se rada imenitna zdi. Pomisljijo pa ne, da ta jabolka ne rode obilo in, kadar rode, niso za nobeno posebno kupčijo. Dobra so le za jabolčnik in jabolčno potico. Gnijo pa že na drevesu in toliko bolj še v hramu. Tako sadje pa, za katero ne povprašuje skoraj noben trgovec, a le doma za silo nekaj zaleže, tako sadje gotovo ne oživlja zanimanja za sadjarstvo.

Četrta napaka je, da precej vneti sadjarji priporočajo in razmnožujejo vrste, katere ne bodo rodile po visokih deblih nikdar in nikjer v naši deželi zaželenega sadu. Tako jabolko je n. pr. beli zimski kalvil in hruška zimska dekanka. Sadova sta seveda zapeljivo lepa, okusna ter draga. Prvi velja v hotelu v Meranu do 50 kr., a za drugega je dal dr. Rudolf Stoll na Dunaji v zimskem času 80 kr. Toda tako dragi „solo-komadi“ se dade vzrediti le na horizontalnih kordonih ali pa na palmetah ob južnovzhodnih ali južnih stenah. Na visokih deblih pa daje parmena veliko lepši in boljši sad nego li zimski kalvil, in skoraj vsaka saleburgarica boljši nego zimska dekanka.

Te in enake napake so provzročile pri nas do sadjarstva nekako nebriznost (da ne rečem antipatijo), katero bo mogoče počasi odpraviti le na ta način, da bomo priporočali in sadili le samo take namizne in gospodarske vrste sadja, ki bodo po raznih okolišah res dobro rasle in obilo rodile. Dalje bo treba zasajati malo vrst, a od teh veliko dreves, ne pa toliko vrst, kolikor dreves, kakor je bilo do sedaj navada. Saj se fižol ene vrste tudi draže prodaja nego zmešan. S sadjem je ravno tako. Mošt je boljši iz ene same vrste nego iz mnogih, in suho sadje samo ene vrste je za kupčijo, mešanica pa ni. To je dan danes dognana reč. Zato pa moramo biti jako oprezni, kadar odbiramo sadne vrste. Ne sme nas motiti ni lepota ni velikost in večkrat tudi ne dobrotu sadu. Glavno vodilo nam mora biti, kadar zasajamo vrste, da sadimo take vrste, katerim ugajajo dotično podnebje, lega in zemlja. Poleg tega nam je pa še pomisliti, ali nam bode namizno sadje dajalo več dohodkov ali gospodarsko. Nespametno bi n. pr. bilo po loških hribih saditi bolj veliko namiznega sadja, ker bi pošiljanje v Ljubljano, Trst ali na Dunaj veljalo razmerno preveč. Ravno tako nespametno bi pa bilo po ljubljanski okolici gojiti največ gospodarskega sadja, ker je v Ljubljani lahko prodati sveže namizno sadje ali pa je razposlati.

Taki razmisleki so bili vzrok, da so sadjarska društva in posamezniki jeli v novejšem času sestavljati večje ali manjše sortimente jabolk in hrušek za posamezne dežele. Eni so n. pr. priporočali 50 jabolk in 50 hrušek, drugi so jih vzeli pa samo po 20 vsakega plemena. Toda ti sortimenti ne dosežajo svojega namena. Recimo, da bi kedo sestavil sortiment 15 jabolk in toliko hrušek za Kranjsko. Pomagal bi nam s tem jako malo. Imamo namreč lege, ki ugajajo finemu sadju ne le na Dolenjskem in v Vipavi nego tudi na Gorenjskem. A vse lege pa niso take, kakor tudi vse dolenjske ali vipavske niso enako ugodne. Lega se časi že izdatno izpremeni v daljavi nekoliko kilometrov. Poleg lege se izpreminja tudi zemlja, podnebje in veliko drugih okolnosti. Pri sadjarstvu je pa treba na vse to paziti, če hočemo, da se bo veselo razvijalo in nam donášalo dobička.

Razvidno je torej, da se niti za Gorenjsko niti za Dolenjsko, še manj pa za Notranjsko ne da merodajen sortiment sestaviti.

Če hočemo za razne kraje dobiti prikladnih vrst sadja, moramo odbrati najkaznejše in jih poskušati skoraj v vsaki občini. Potem nas bo poučila izkušnja, da bodemo lahko sestavili za posamezne kraje zanesljive sortimente in jih priporočali z dobro vestjo. Te preizkušene vrste sadja bodo potem dobro rasle, obilo rodile ter izpodbujale posestnike, da bodo radi zasajali svoje prostore ter sebi in svojim potomcem oskrbeli lepih dohodkov.

Da to lepo nalogo zvrše, poklicani pa so posebno šolski vrtovi.

Mala retkvice.

Mala retkvice (*raphanus sativus radiola*) ima gomoljice, ki so vsled svojega rezkega okusa zelo priljubljena, prebavo pospešujoča jed. Retkvice je enoletna rastlina, katero lahko vsako leto po večkrat sejemo.

Glede gomoljne oblike imamo okrogle retkvice (glej pod. 9., 10. in 11.) in podolgate (glej pod. 12.), glede barve pa bele, rumene, in rdeče retkvice. Najbolj priljubljene so rdeče. Za hitro rast v gnojni gredi rabijo okrogle retkvice z majhnim listjem. Zgoduje okrogle retkvice so pa za setev v gnojne grede in za setev na prostem. Navadno rumeno retkvice sejem sicer ob enem z drugimi,

vender dozoreva en teden pozneje nego one, ostane pa dlje časa nežna in sočna. Podolgate retkvice niso sicer priljubljene, a jih priporočajo, ker so zelo plodne.

Retkvice hoče prav dobre, rahle vrtno zemlje. Uže marcaja meseca jo lahko sejemo na prostem, na pr. na kaki ob južni steni ležeči gredici. Pridelaš pa tudi lahko brez gnojne grede zgodnje retkvice, ako je poseješ v lonec ter mlade rastlinice potem presadiš po 10 $\frac{c}{m}$ narazen na gredo. Ob zgodnji spomladi varuj retkvične grede mraza s slamo.

Seješ jo lahko vsakih osem dni iz nova, pa ne zabi gredam pridno priživati, ako je zemlja suha. V suhi zemlji je retkvice puhla in gre precej v seme. Seješ jo lahko med drugo zelenjad, na pr. med ohrovt. Ako pridejo boljše do nje, uničijo manj vredno retkvice, ohrovt pa se ohrani. Če jo boljše pojedjo, lahko seješ hitro drugo.

Podoba 9.

Podoba 10.

Podoba 11.

Podoba 12.

Ciklamen.

Nekaj let je uže, kar nam je ciklamen (korček, kržič, planinska vijolica) najbolj priljubljena lepotična cvetica, zlasti na oknu v lonci in po senčnih krajih

Podoba 13.

na vrtu. Ciklamina (glej podoba 13.) je zdaj uže mnogo vrst: rdeči, vijoličasti, beli in marogasti. Vrtnarji pa so znali tudi to cvetico požlahtniti, tako da ima sedaj dokaj veče cvetje nego njena sestra v gozdu.

Ciklamen ima gomoljasto korenino in viseče cvetje. Kadar cvete, moraš pazno ž njim ravnati, ker mu škoduje prevelika vlaga, zlasti ob oblačnih zimskih mesecih. V popolnoma suhi zemlji pa tudi ne uspeva. Po leti ljubi senco. V lonec mu moraš dati prsti, ki ima 4 dele zemlje od rušine (na pr. od krtin), 3 dele gozdne zemlje, 1 del svišča in 1 del stolčnega oglja. Ciklamen je pomnoževati s semenom, pa tudi z razdelitvijo gomolj, kar pa ni tako uspešno.

Raznotere vrtnarske reči.

Gospod deželni poslanec Hinko Kavčič na Razdrtem nam poroča, da tudi on rad postreže zastoj s cepiči angleške zlate parmene in cidrovke, le poštarino mu je povrniti.

Kako cepiče razpošiljati, da medpotoma ne trpijo škode. Ker je zdaj najugodnejši čas, da se sadjarji, ki si hočejo svoja sadna drevesa požlahtniti, preskrbijo s cepiči, naj povemo, kako ravnati z odrezanimi cepiči, da medpotoma ne trpijo škode ali popolnoma pod zlo ne gredo. Čevelj dolge vejice (cepiči) naj se položijo v mah, ki pa ne sme biti preveč namočen, ampak le srednjo mero vlažen. Mah se potem poveže s papirjem ali platnom. Ne preveč moker ne sme biti mah, rekli smo, in zakaj ne? Zato, ker premoker mah je še bolj škodljiv nego presuh, kajti če cepič v presuhem mahu tudi nekoliko zvene, da se laže oživiti in okrepčati, nego zaradi prevelike mokrote nekoliko plesnivi, ki kmalu postane tak, da za cepljenje ni več pripraven. Vsaka drugačna razpošiljatev — kakor na primer da se cepiči vtaknejo v krompir, v ravno prej umito¹ in potem zamašeno steklenico itd. — dandanes ni več potrebna, ker po železnicah pride zdaj vsaka reč v kratkem času daleč. Srednjo mero vlažen mah zadostuje razpošiljanim cepičem na vsako stran popolnoma.

Nemški knjigi o šolskih vrtih sta zopet dve izšli, in sicer 1. „Der Schulgarten“ mit besonderer Berücksichtigung der schweizerischen Verhältnisse. Von J. Morgenthaller. Zürich 1888 bei Schrötter & Mayer in 2. „Der Schulgarten“, seine Einrichtung und Bewirtschaftung. Von Dr. A. Nalepa. Wien bei Alfr. Hölder.

Založba c. kr. kmetijske družbe kranjske.

Odgovorni urednik Gustav Pirc.

Tisk J. Blaznikovih naslednikov.